

foto's Hennie Oude Essink

1 De 'Grote Teunisbloem' is een krachtige zomerbloeiër, die wel 2 m hoog wordt en door haar vele zijtakken dagelijks voor een rijkdom aan fraaie heldergele bloemen zorgt. Zij bloeit van juni tot september, heeft veel nectar en pollen in de aanbidding en trekt daarmee veel soorten bestuivers aan bij licht en donker. Bij ons vliegen vooral honingbijen op de plant en oogsten pollen en nectar.

Teunisbloem (*Oenothera L.*)

Hennie Oude Essink

De Teunisbloemfamilie (*Onagraceën*) heeft nazaten over de hele wereld, met enige nadruk op Amerika. Zij kent ruim 600 soorten, merendeels kruidachtige planten, die de volgende eigenschappen gemeenschappelijk hebben: een gerekt, buisachtig vruchtbeginsel, waarop een lange dunne buis groeit 'de kelkbuis'; op deze kelkbuis staan de overige bloemdelens. De bloem is doorgaans viertallig. De stijl groeit door de kelkbuis heen en eindigt in een vierlobbig-, soms knotsvormig stempel. Onder in de kelkbuis op het vruchtbeginsel bevinden zich nectariën; het pollen is doorgaans erg draderig. Na de bloei valt de kelkbuis met de bloem af en blijft de langwerpige vruchtdoos over (afb.3). De bloemen zijn tweeslachtig.

Tot de rijkbloeiende leden van de familie horen het siergewas de Fuchsia, het Heksenkruid, de diverse soorten Wilgeroosje en het geslacht Teunisbloem, dat ongeveer 80 'soorten' kent.

De plant komt van oorsprong uit

Amerika. In de 17^e eeuw werd zij naar Europa gehaald, waar zij snel andere soorten ontwikkelde. Europa kent thans vele soorten die verwilderd zijn en gaandeweg als inheems worden beschouwd; daarnaast wordt het aantal nieuwkomers en cultivars steeds groter (afb.2).

De plant vormt eerst een rozet met een stevige penwortel; het jaar daarop komt de bloeistengel omhoog en vormt langs de steel van beneden naar boven bloemen (afb.3); na de bloei sterft de plant af. Doorgaans is de plant tweejarig (-biennis); soms echter ook eenjarig of meerjarig.

De Teunisbloem in Nederland

Hoewel er in hoog tempo nieuwe soorten en tussenvormen ontstaan, waardoor grenzen steeds moeilijker te trekken zijn, komen in Nederland in grote lijnen drie soorten voor: 'De Kleine'; 'de Middelste' en de 'Grote Teunisbloem'.

De Kleine Teunisbloem (*Oenothera parviflora*) is middengroot; de bloeistengel staat vaak scheef en is niet vertakt; de

bloemen (afb.4) zijn half zo groot als die van de 'middelste'; de vier kelklobben zijn zachtrood en bereiken nog niet de helft van de 'kelkbuis'. De bloeisteel is groen, alleen de variant Zandteunisbloem uit het Waddengebied heeft rode haarknobbels aan de voet.

In de 18^e eeuw kwam de plant uit Oost-Canada naar Europa. Zij is in ons land vrij algemeen, vooral verspreid door zandverplaatsingen.

De Middelste Teunisbloem (*Oenothera biennis*) is een plant van 1,5 meter; de bloeistengel is meestal vertakt; aan de voet is de stengel rood getint maar verder geheel groen. Het kroonblad is 2-3 cm lang. De kelklobben zijn langer dan de helft van de kelkbuis (afb.5). In het Noord-Amerikaanse Virginia werd de plant geteeld om haar sierwaarde en als voedselplant (de penwortel werd als Schorseneer gegeten).

In de 17^e eeuw kwam zij naar Europa waar de plant nu algemeen is; in Noord-Amerika is zij verdwenen.

De Grote Teunisbloem (*Oenothera ery-*

2 *Oenothera speciosa* Siskiyou pink; vele nieuwe soorten en cultivars komen op. De Siskiyou is een van de jongste roze(=pink) varianten; 0,5 m, winterhard en gek op bijen.

3 De bloemen staan in de oksels van de schutbladen. Het openspringen van een bloem duurt nog geen minuut; de volgende dag valt de bloem af en blijft alleen de vruchtdoos over.

4 De kroon van de 'Kleine Teunisbloem' is beduidend kleiner dan die van de andere soorten. De vierlobbige stempel lijkt dan ook veel groter.

5 Als de bloem open is, zie je het onderstandig vruchtbeginsel, de smalle kelkbuis, de vier spitse kelkslibben en de klokvormige kroon.

throsepala) is een forse plant van 2 meter en is ruim voorzien van vertakkingen. Het kroonblad is 4 à 5 cm lang; de kelkslibben zijn bijna even lang als de kelkbuis. Naar de felle rode strepen op de kelkbladen is de soort '*erythrosepala*' genoemd (erythros is Grieks voor bloedrood). Ook de stengel en het vruchtbeginsel heeft 'bloedrode' knobbels en strepen.

Midden 18e eeuw is de plant in Europa ontstaan. Sindsdien zijn er veel bastaarden met de 'middelste'. In 1982 kwam er een eenjarige tuinbouwvariant in cultuur: uit de zaden worden fijne oliën voor farmaceutisch gebruik gewonnen. De plant is van kruisbestuiving afhankelijk. Daarom kwamen er bijen bij. Dit leverde imkers veel nectar en pollen op.

De bloem

De bloem opent spectaculair. De bloemknop krijgt in de late namiddag een gele top, die langzaam groter wordt. Tegen zonsondergang springt zij binnen een minuut met een tik open en kijk je vervolgens in de prachtige klokvormige kroon.

De trechterbloem staat op een lange smalle 'kelkbuis', die op het langwerpige,

8 Deze boomhommel verzamelt pollen.

6 Als de langtongige insecten de nectar niet hebben weggezogen uit de lange kelkbuis, stijgt deze op en is het de beurt aan bijen en hommels.

vierkantig vruchtbeginsel groeit, dat in de oksel van een steunblaadje aan de groeistengel is ingeplant (afb.5). De kelkbuis is van binnen behaard en zuigt door capillaire werking de nectar op, die rijkelijk op het vruchtbeginsel wordt geproduceerd (afb.6). Op de kelkbuis steunen vier spitse, roodgroene kelkslibben de kroon; deze wordt gevormd door vier hartvormige, citroengele kroonbladen, die bij het opengaan van de bloem de fraaie klokvorm aannemen. De acht meeldraden hebben bij het opengaan van de bloem al rijpe pollen, die in slierten aan elkaar klitten en zo gemakkelijk worden meegenomen (afb.7). Vanuit het vruchtbeginsel komt door de kelkbuis heen de ene stijl naar boven; de vier stempellobben zijn veel later rijp dan het pollen (afb.8).

De bloem opent tegen de schemering en verwelkt pas de volgende dag tegen de middag; daarna valt de kelkbuis af en blijft er een vierhokkige zaaddoos over, die na rijping openspringt; de zaden worden door de wind uitgeblazen.

Bestuiving

De bloem levert een krachtige geurex-

9 Deze honingbij verzamelt ook pollen.

7 De acht helmknoppen produceren rijkelijk een sliertig en plakkerig stuifmeel dat zich hecht aan de bezoekers.

plosie af en trekt onmiddellijk de bestuivers naar zich toe. In Noord-Amerika zijn dat vooral Pijlstaartvlinders; bij ons bijen, hommels en nachtuiltjes. Bijen komen zelfs laat nog op de bloemen af en blijven er tot ver na zonsondergang op vliegen. Daarna zie je de uiltjes verschijnen. De volgende ochtend zijn bijen, hommels, zweefvliegen en vlinders al vroeg weer aanwezig totdat, afhankelijk van de hoeveelheid zon, de bloem tegen de middag verwelkt. Pollen worden verzameld door bijen, hommels en nachtuiltjes (afb.9/10). Op de nectar komen de vlinders af en bij goede capillaire werking bijen en hommels (afb.10).

De bloem blijft de hele nacht geuren en de kroon licht geel op bij het licht van sterren en maan; vandaar de naam: Nachtkaaers of Fries: Nachtlampe.

Naamgeving

De naam *Oenothera* komt uit het Oudgrieks, waar oinothèras de naam was van een plant, waarvan de wortel, als je hem opkookte, naar wijn (=oinos) rook, zoals ook die van de Teunisbloem. De Romeinen voegden dit brouwsel aan wijn toe om de slaap op te wekken.

10 Tot diep in de nacht zitten de bloemen vol nectarzuigende nachtuiltjes. Dit Gamma-uiltje, te herkennen aan de witte gamma op de achtervleugel, is een trekuiltje dat uit Zuid-Europa komt aanvliegen.